

SEDUM SPURIUM O'SIMLIGINING EKOLOGIK SHAROITLARINI VA O'SISH PARAMETRLARINI O'RGANISH

Toshtemirova Ch.T.

Xudayberganova L.B

Osiyo xalqaro universiteti, Urganch sh., Xorazm vil., O'zbekiston Respublikasi

e-mail: lobarxudayberganova16@gmail.com, tel: 91-858-61-51

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18812445>

MAVZUNING DOLZARBLIGI: Sedum spurium o'simligining ekologik sharoitlarini va o'sish parametrlarini o'rganish" mavzusining dolzarbligi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

1. Iqlim o'zgarishi sharoitida chidamli o'simliklarga ehtiyoj

Hozirgi global iqlim o'zgarishi, qurg'oqchilik va haroratning keskin o'zgarishi sharoitida kam suv talab qiladigan, stressga chidamli o'simliklarni aniqlash muhim. Sedum spurium — qurg'oqchilikka, issiqqa va kambag'al tuproqlarga chidamli sukulent o'simlik bo'lib, ekologik moslashuv mexanizmlarini o'rganish dolzarb hisoblanadi.

2. Shahar landshafti va ko'kalamzorlashtirish uchun ahamiyati.

Bu o'simlik:tuproqni mustahkamlaydi eroziyani kamaytiradi,minimal parvarish talab qiladi. Tom bog'lari va yashil hududlar uchun mos.Shu sababli urbanizatsiya kuchayib borayotgan hududlarda ekologik barqaror yashil qoplamalar yaratishda muhim hisoblanadi.

3. Tuproq va ekologik sharoitlarga moslashuvini aniqlash zarurati

O'simlikning: yorug'likka talabi,namlikka munosabati,tuproq tarkibiga sezgirligi,harorat diapazoni kabi o'sish parametrlarini o'rganish uni turli hududlarda muvaffaqiyatli yetishtirish imkonini beradi.

4. Biologik xilma-xillikni saqlash

Mahalliy va introduksiya qilingan o'simlik turlarining ekologik mkoniyatlarini o'rganish ekotizim barqarorligini ta'minlash va biologik xilma-xillikni saqlashda muhim.

5. Dorivor va dekorativ o'simlik sifatidagi istiqboli.

Sedum turlari xalq tabobati va farmakognoziyada ham qo'llanadi. Shuning uchun ularning o'sish sharoitlari va biomassa hosildorligini o'rganish amaliy ahamiyatga ega.

TADQIQOTNING MAQSADI: Sedum spurium o'simligining ekologik omillarga moslashuv xususiyatlari va o'sish parametrlarini aniqlash hamda uni yetishtirish uchun optimal sharoitlarni ilmiy asoslash

MATERIAL VA METODLAR: Tadqiqot materiali sifatida Sedum spurium o'simligining tirik namunalariidan foydalaniladi

Asosiy materiallar: Sedum spurium o'simligining vegetativ ko'chatlari (poya bo'laklari yoki ildizli nihollar) Turli tarkibli tuproq namunalari (qumli, qumoq, chirindili va b.) Sug'orish uchun suv,O'g'itlar (zaruratga ko'ra mineral yoki organik), Idishlar yoki tajriba maydonchasi (ochiq maydon / issiqxona) O'lchash va kuzatish vositalari: Lineyka yoki o'lchov lentasi,Tarozilar (biomassa aniqlash uchun), Termometr (haroratni o'lchash), Gigrometr (namlikni aniqlash), Tuproq namligi o'lchagichi (agar mavjud bo'lsa), Fotoapparat (fenologik kuzatuvlar uchun)

Tadqiqot metodlari

1. Dala (yoki vegetatsion) tajriba metodi. Sedum spurium o'simligi turli ekologik sharoitlarda yetishtirilib, o'sish jarayoni kuzatiladi. Turli yorug'lik sharoitlari (to'liq quyosh, yarim soya). Turli sug'orish rejimlari. Turli tuproq turlari.

2. Morfometrik o'lchash metodi. O'simlikning o'sish ko'rsatkichlari muntazam ravishda o'lchanadi: Poya uzunligi (sm), Barglar soni, Qoplama maydoni (yer yuzasini qoplash tezligi), Biomassa (yashil massa), Ildiz tizimi rivojlanishi.

3. Ekologik omillarni baholash metodi: O'sishga ta'sir qiluvchi muhit ko'rsatkichlari aniqlanadi: Havo harorati; Tuproq namligi; Yorug'lik darajasi; Tuproq tarkibi

4. Fenologik kuzatish metodi: O'simlikning rivojlanish bosqichlari qayd etiladi: Nihollanish; Vegetativ o'sish; Gullash boshlanishi; Gullash davri davomiyli.

5. Statistika tahlil metodi: Olingan natijalar matematik-statistik usullar yordamida qayta ishlanadi: O'rtacha qiymatlar hisoblash; Taqqoslash (variantlar bo'yicha), Diagramma va jadval tuzish.

NATIJALAR VA ULARNING TAHLILI: O'tkazilgan tadqiqotlar natijasida *Sedum spurium* o'simligi ekologik omillarga yuqori darajada moslashuvchan, ayniqsa qurg'oqchilikka va kambag'al tuproqlarga chidamli tur ekanligi aniqlandi.

1. Yorug'lik omilining ta'siri. To'liq quyosh sharoitida o'simlikning o'sish tezligi yuqori bo'ldi. Barglar zich, rangdor va go'shtli shakllandi. Gullash mo'l va uzoq davom etdi. Yarim soyada esa: Poyalar cho'zildi (etiolyatsiya), Barglar maydaroq bo'ldi, Gullash kamaydi. Tahlil: *Sedum spurium* yorug'savar (geliofit) o'simlik hisoblanadi.

2. Namlik omilining ta'siri. Kam sug'orishda ham o'sish saqlanib qoldi. Ortiqcha namlikda ildiz chirishi kuzatildi. O'rtacha namlik optimal natija berdi. Tahlil: O'simlik sukkulent bo'lgani uchun suvni barg va poyasida to'playdi, shu sababli qurg'oqchilikka chidamli.

3. Tuproq turining ta'siri. Eng yaxshi o'sish qumoq va yaxshi drenajlangan tuproqda kuzatildi. Og'ir, zich tuproqlarda rivojlanish sustlashdi. Oziqa moddalari kam bo'lgan tuproqlarda ham yashay oldi. Tahlil: *Sedum spurium* kam talabchan, lekin havo o'tkazuvchan tuproqlarni afzal ko'radi.

4. Harorat omilining ta'siri. Issiq va mo'tadil haroratlarda faol o'sdi. Sovuqqa nisbatan ham chidamlilik ko'rsatdi. Vegetatsiya davri uzoq davom etdi. Tahlil: O'simlik kontinental iqlim sharoitlariga moslashgan.

5. Morfometrik ko'rsatkichlar: Kuzatuvlar natijasida: Yer yuzasini tez qoplaydi; Vegetativ ko'payishi yuqori; Biomassa hosil qilishi barqaror; Parvarish talabining pastligi aniqlandi

XULOSA

Sedum spurium o'simligi yuqori ekologik moslashuvchanlikka ega bo'lib, to'liq yorug'lik, o'rtacha namlik va yaxshi drenajlangan tuproqlarda optimal o'sadi. O'simlik qurg'oqchilikka chidamli, kam parvarish talab qiladi va shahar landshafti hamda ekologik muhofaza tadbirlarida qo'llash uchun istiqbolli tur hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Flora of the USSR — Komarov V. L. tahriri ostida Crassulaceae oilasi va *Sedum* turlari tavsifi berilgan.
2. Flora of Uzbekistan — O'zbekiston florasini bo'yicha ko'p jildli asar
3. Hududiy o'simliklarning ekologiyasi va tarqalishi Plant Ecology — E. P. Odum
4. O'simliklarning ekologik omillarga moslashuvi nazariyasi 5. Botany — Raven P. H., Evert R. F., Eichhorn S. E. O'simliklar anatomiyasi, ekologiyasi va fiziologiyasi